

מעשי למלך*

חידושי רמב"ם להגאון רבי אליהו דוד רבינוביץ-תאומים [האדר"ת]

סימנים קנר [א] – קנר [ב]

סימן קנר [א]¹

מי שהיה לו נטע רבעי בשנת השמטה שיד הכל שוה צריך לציינו בקוזות אדמה כדי שיכירו בו ולא יאכלו ממנו עד שיפדו ואם היה בתוך שני ערלה מצינין אותו בחרסים כדי שיפרשו ממנו שאם ציינו בקוזות אדמה שמא יתפררו שאיסור ערלה חמור הוא שהיא אסורה בהנייה והצנועין היו מניחין את המעות בשנת שמטה ואומרין כל הנלקט מפירות רבעי אלו מחולל על המעות האלו שהרי אי אפשר לפדותו במחובר כמו שביארנו [מעשר שני ט, ז].

הרמב"ם [פ"ט ממעשר שני ה"ז] פסק כצנועין ופ' נמי [פ"ו מערכין הכ"ד²] כרבי יוחנן בב"ק [סח: ס"ט, א', ב', דתוס' שם [סט: ד"ה [אלא] הקשו בשם ר' טוביה אהא דלית ליה לר' יוחנן ברירה, דהרי סתם משנה [דהלוקח דמאי פ"ז מ"ד ועוד³] כרבי מאיר [דאית ליה ברירה] וכ"ת הא סתמא דצנועין לית ליה ברירה עכ"פ ק' מאי אולמא האי סתמא מהאי סתמא, וע' מה שתירצו לחלק, בשמתנה בפירוש יש ברירה ובסתם אין ברירה, ורמב"ם ס"ל זה לדוחק דא"כ ק' מאי קו' הגמ'⁴ [...]

(* כתב היד נמסר למערכת באדיבותו הרבה של הרב מנשה לוינגר הי"ו. נעתק ונערך בס"ד ע"י הרב עמוס חדר.

1. עיין לעיל בסימן קנב [נדפס בגיליון הקודם] מש"כ עוד בזה.
2. זה לשון הרמב"ם שם: "הגזול את חבירו, ולא נתיאשו הבעלים, שניהם אינן יכולין להקדיש, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי שאינו ברשותו, וכן כל כיוצא בזה".
3. סוכה כג: יומא נה: עירובין לו: מעילה כב. חולין יד. ועוד. וזה לשון המשנה: "הלוקח יין מבין הכותים, אומר, שני לוגין שאני עתיד להפריש, הרי הן תרומה, ועשרה מעשר, ותשעה מעשר שני, מחל ושותה".
4. שם סט: בהו"א, דגרסי לר' יוחנן במתניתין דצנועין 'כל המתלקט' בלשון עתיד, ומוכח שיש ברירה, דבשעת חילול עדיין לא נודע על מה יחול החילול, ומייתי הגמרא להקשות דר' יוחנן לית ליה ברירה. ולכאורה שם מתנה בפירוש ולכן יש ברירה, מה שאין כן במקום אחר.

ובמהרש"א [ח"ה בתוס' שם⁵] ובמהר"ם מלובלין [בתוס' שם] וע"ש, ולכן יסבור הרמב"ם דסתמא דצנועין עדיף מטעם דהוא סתמא דרבים, משום דצנועין רבים הם, ולכן שפיר פסק כצנועין.

סימן קנד [ב]

היה [הכהן גדול] יודע עדות, אינו חייב להעיד, ואפילו בבית דין הגדול, שזה אינו כבוד לו שילך ויעיד. ואם היתה עדות למלך ישראל, הרי זה הולך בבית דין הגדול ומעיד לו. [עדות יא, ט].

הרמב"ם פסק דכה"ג מעיד למלך (בפ"ד מסנהדרין ה"ד) [בפי"א מעדות ה"ט], ובפ"ד מכלי המקדש הי"ט) [פ"ה מכלי המקדש ה"ט⁶], וק' דבסנהדרין י"ח, א', תנן מלך לא מעיד ולא מעידין אותו וגם הגמ' שם ע"ב⁷ מוקי לה באופן אחר⁸ ולדידי' ק' קו' הגמרא⁹ ונלע"ד ליישב בטוב טעם ודעת דהנה תוס' [ד"ה והא תנן] הקשו מאי פריך והתנן מלך לא דן ולא דדנין אותו, ה"ל לאוקמי במלכי בית דוד דדנין אותן¹⁰, ותי'

5. המהרש"א הקשה כן, וצייין לתוס' בגיטין (כה: ד"ה בדברי) שיישבו זאת. וזה לשון התוס' שם: "הוה מצי לחלק כדפירשנו, אלא דניחא ליה למימר לעולם 'כל הנלקט' כדקתני במתניתין, וניחא ליה למימר לעולם לא תיפוך. ועוד, דאי הוה משני הכי, אכתי הוה קשיא ליה אידך דרבי יוחנן" וכו', עיי"ש בדבריהם.

6. זה לשונו: "היה [הכהן גדול] יודע עדות, אינו חייב להעיד, ואפילו בבית דין הגדול, שזה אינו כבוד לו שילך ויעיד. ואם היתה עדות למלך ישראל, הרי זה הולך בבית דין הגדול ומעיד לו". עכ"ל.

7. שאמר רב יוסף שכהן גדול מחוייב להעיד למלך.

8. דמירי בבן מלך שנידון בסנהדרין בשעה שהמלך יושב שם. וזה לשון הגמרא שם: "[כהן גדול] מעיד ומעידין אותו. מעיד, והתניא, 'והתעלמת' פעמים שאתה מתעלם... [והכי נמי, זילותא הוא לגבי כהן גדול, לייתי לאסהודי לבעל דין - רש"י] אמר רב יוסף, מעיד למלך [שהיה מלך בעל דין, וכהן גדול יודע לו עדות - רש"י]. והתנן, לא דן ולא דנין אותו [ומאי סהדותא בעי - רש"י]. ...אלא אמר רבי זירא, מעיד לבן מלך. בן מלך הדיוט הוא [והדר קושיין לדוכתא, דאיכא זילותא לכהן גדול - רש"י]. אלא, מעיד בפני המלך [שהמלך יושב ודן בסנהדרין - רש"י]. והא אין מושיבין מלך בסנהדרין. משום יקרא דכהן גדול [דידע בסהדותא לבריה - רש"י]. אתא [מלך - רש"י] ויתיב, מקבלי ניהלי לסהדותיה, קאי הוא ואזיל ומעיינינא ליה אנן בדיניה". עכ"ל הגמרא בשילוב תורף דברי רש"י.

9. שהקשתה על רב יוסף מדברי המשנה דמלך לא נידון ולמאי בעי עדות, ומדוע כתב הרמב"ם שכהן גדול מעיד למלך.

דמתני' (מיירי) סתמא קתני ומסתמא איירי במלכי ישראל ע"ש¹¹, ולכאורה קו' תמוה דהא הא דאמר דדווקא מלכי ישראל הוא רק משמעון בן שטח ולמעלה¹², אבל קודם זה אף מלכי ישראל היו דנין¹³, וא"כ דוחק לשנויי דמיירי דווקא במלכי ב"ד, אך תוס' מקשים שפיר דהא הגמרא [ד]אמרה מלך לא דן איירי ג"כ אחר שמעון בן שטח, וא"כ קו' תוס' א"ש, אך על הגמ' ק' באמת מנ"ל, דלמא איירי מתני' קודם שב"ש, ונראה דר"ז הוא המקשה דהנה הגמרא מקשה על ר"ז בן מלך הדיוט הוא¹⁴, וק"ל קו' עצומה דהא לקמן [סנהדרין יט.] אמרו דהא דגזרו דמלך לא דן ול"ד אותו ה"ט משום דגזרו מעבדא דינאי מלכא¹⁵, וא"כ ק"ו הוא מה בעבד מלך גזרו בבנו לכ"ש, ולכן נראה דבאמת אי נימא כסתמא דגמ' לקמן דהיה הגזירה מעבד ינאי מלכא וא"כ אף בבן מלך ליכא לאוקמי דלא גרע מעבד, אך הגמ' שראה שר"ז מוקי בבן מלך א"כ ס"ל דהדין דהמלך ל"ד הוא גזירה קדומה ולא מבית דינו של שמעון בן שטח, וא"כ דווקא מלך הוא דאין דנין ולא

10. כמבואר בגמרא (שם יט.), שרק במלך ממלכי ישראל 'לא דן ולא דנין אותו', אבל במלך ממלכי בית דוד דן ודנין אותו. וזה לשון הגמרא שם: "אמר רב יוסף, לא שנו אלא מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד, דן ודנין אותו, דכתיב 'בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט'". עכ"ל הגמרא.

11. בתוספות מבואר דהואיל ובריש מתניתין נקט התנא לא דן ולא דנין, דמיירי במלכי ישראל, מסתמא גם הסיפא, דכהן גדול מעיד ומוקי לה רב יוסף דמעיד למלך, מיירי במלכי ישראל.

12. היינו 'ואילך'.

13. כמבואר בגמרא (סנהדרין יט.), שגזרו במלכי ישראל משום מעשה שהיה עם שמעון בן שטח וינאי המלך. וזה לשון הגמרא שם: "מלכי ישראל, מאי טעמא לא. משום מעשה שהיה. דעבדיה דינאי מלכא, קטל נפשא. אמר להו שמעון בן שטח לחכמים, תנו עיניכם בו, ונדוננו [ולא תחניפו, ולא תשאו פניו - רש"י]. שלחו ליה, עבדך קטל נפשא. שדריה להו. שלחו ליה, תא אנת נמי להכא, 'והועד בבעליו' (שמות כא כט), אמרה תורה, יבא בעל השור ויעמוד על שורו. אתא ויתיב. אמר ליה שמעון בן שטח, ינאי המלך, עמוד על רגליך ויעידו בך [שעבדך הרג את הנפש - רש"י]. ולא לפנינו אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד, שנאמר 'ועמדו שני האנשים אשר להם הריב' וגו' (דברים יט יז). אמר לו, לא כשתאמר אתה, אלא כמה שיאמרו חבריך. נפנה [שמעון בן שטח] לימינו [לידע אם יאמרו כמותו - רש"י], כבשו פניהם בקרקע [שהיו יראין ממנו - רש"י]. נפנה לשמאלו, וכבשו פניהם בקרקע. אמר להן שמעון בן שטח, בעלי מחשבות אתם, יבא בעל מחשבות [הקדוש ברוך הוא - רש"י] ויפרע מכם. מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע, ומתו. באותה שעה אמרו, מלך, לא דן ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו". עכ"ל הגמרא בשילוב תורף דברי רש"י.

14. ראה לעיל הערה 8 לשון הגמרא.

15. ראה לעיל הערה 13 לשון הגמרא.

בבן מלך, א"כ שפיר פריך הגמ' והא מלך דהוא לשיטתו דר"ז, דס"ל דאין הדין מב"ד של שב"ש אלא דין תורה הוא כשאר דינים, א"כ ק' שפיר ממתני' דתנן מלך ל"ד ולד"א, וא"כ גם תוס' מקשים שפיר דהיינו לשיטת (רב יוסף) ר"ז, אבל באמת לרב יוסף היה נחשב להגמרא לדוחק לומר דמתני' מיירי אחר שב"ש, ולכן לא תי' הגמ' כן, זהו שייך לומר במתני', אבל הרמב"ם שפסק ג"כ דכה"ג מעיד שפיר יוכל לפסוק דמעיד למלך, דל"ש לומר גביה כבמתני', וגם בבן מלך לא נוכל לאוקמי, דס"ל כסתמא דגמרא שהיה הגזירה משמעון בן שטח ודוק (הטיב) [היטב].

